

- розширення переліку функцій Національного банку України як регулятора банківського сектора;
- визначення основних завдань, повноважень та відповідальності регулятора банківського сектора.

Література:

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
2. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30 – Ст. 141.
3. Про Національний банк України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2922-II. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 березня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 281 (із наступними змінами та доповненнями).
5. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 р. № 1160-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 9. – Ст. 79.
6. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085/2010 [8]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html>
7. Положення про службу банківського нагляду Національного банку України, затверджене наказом Голови Правління НБУ від 12.07.1994 р. № 110. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про структуру системи банківського нагляду НБУ та його повноваження щодо адекватного реагування на порушення в діяльності комерційних банків: Постанова Правління НБУ від 17.11.97 р. № 380. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0486500-97>
9. Положення про Комісію Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків, затверджене Постановою Правління НБУ від 09.11.1998 р. № 470 (зарєєстровано в Міністерстві України – реєстр. № 596 від 17.12.1998 р.) – із змінами, внесеними Постановою Правління НБУ № 231 від 13.05.1999 р., реєстр. № 648 від 13.05.1999 р.) // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності: додаток до журн. «Вісник Національного банку України». – 1999. – № 1. – Ст. 3.
10. Хитра І.Я. Адміністративно-правове забезпечення діяльності банків в Україні: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Академія праці та соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – Київ, 2011. – 250с.

А.В. Шевчук

к. е. н.

Інституту регіональних досліджень НАН України

ЕВОЛЮЦІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

Розглянуто еволюцію регіональних освітніх систем в процесі зміни суспільства. Встановлено необхідність активізації досліджень за напрямом визначення теоретико-методологічних засад розвитку освіти з врахуванням нових вимог інформаційного суспільства.

Ключові слова: регіональні освітні системи, суспільні зміни, інформаційне суспільство.

Рассмотрена эволюция региональных образовательных систем в процессе изменения общества. Установлена необходимость активизации исследований по направлению определения теоретико-методологических основ развития образования с учетом новых требований информационного общества.

Ключевые слова: региональные образовательные системы, общественные изменения, информационное общество.

The evolution of regional educational systems in the process of social change is viewed. Established, that strengthens research in the direction of determining the theoretical and methodological foundations for the development of education to meet new requirements of the information society is needed.

Keywords: regional educational systems, social change, the information society.

Постановка проблеми. Сучасне розуміння освіти є настільки багатограним, що визначення його дефініції вимагає конкретизації площини розгляду цієї категорії як цілеспрямованої пізнавальної діяльності

людини (процес), як передачу акумульованих тисячоліттями знань від минулих поколінь майбутнім (продукт) чи як наукову дисципліну, предметом вивчення якої виступають методи навчання у профільних інституціях, що формують систему знань, доповнюючи ті, які людина отримує в процесі соціальних взаємодій (соціалізації). Таке тривекторне концептуальне розуміння освіти вимагає глибокого ретроспективного зрізу дослідження, що б дало змогу простежити еволюцію поглядів на її дефініцію та, як наслідок, трансформаційні процеси в самій системі одержання освіти, її значення для життєдіяльності особистості (локальний вимір), а також для формування трудового потенціалу всієї нації (макроримір), що в інтегрованій своїй взаємодії спричиняє загальний поступ людства (глобальний вимір).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку регіональних освітніх систем досліджували у своїх роботах О. Свиридов, И. Чечель Д., Т. Потемкіна, А. Євтодюк, Є.Смірнова, В.Гамаюнов та інші.

Мета статті. Мета даної публікації – дослідити еволюцію та розвиток регіональних освітніх систем в контексті суспільних змін та глобальних викликів.

Виклад основного матеріалу. Актуальність теми дослідження надзвичайно зросла останнім часом у зв'язку з стрімким розвитком нових видів освітніх послуг та постійною необхідністю перекваліфікації робочої сили з високою швидкістю впровадження нових технологій у всіх сферах життя та переходом до суспільства знань.

Людське суспільство впродовж усієї своєї історії переживало і сьогодні переживає глибокі кризові явища, війни і катаклізми, які знищують переважну більшість всього матеріального капіталу. Однак втрачене матеріальне багатство відтворюється завдяки збереженим суб'єктивним знанням про застосування машин і механізмів, здатності людей отримувати та створювати об'єктивні знання [1, с. 5]. Розуміння ролі освіти як своєрідного «механізму» отримання знань вимагає якісного вивчення її еволюції з прив'язкою до основних суспільних змін, що мали місце в різні часові періоди, передусім в умовах аграрного, індустріального та сучасного, так званого, постіндустріального або інформаційного суспільства чи суспільства знань.

Для аналізу еволюції освіти в контексті суспільних змін важливо, насамперед, конкретизувати, які основоположні підходи в її розгляді це дасть змогу сформулювати. Вважаємо, що такий ретроспективний зріз дослідження доцільно здійснювати для з'ясування:

1) яка основна роль освіти у формуванні світоглядних засад окремої людини й усього суспільства. Тут основний зріз дослідження полягає в розгляді людини як соціальної істоти;

2) яка роль освіти у формуванні передумов суспільних змін, наслідком яких є загальний прогрес суспільства, що детермінується зміною цілих епох людського розвитку.

Щодо першого зрізу аналізу еволюції освіти в контексті суспільних змін, то тут важливо розуміти логічну закономірність її впливу на формування світоглядних засад окремої людини, що супроводжується відповідними соціальними позиціями відносно інших людей, тобто місця людини в суспільстві (рис. 1).

Базові характеристики, що вирізняють економіку знань, дуже вдало визначає Л. Семів, вказуючи, що економіка, базована на знаннях, поєднує в собі взаємодію і розвиток таких елементів, як: інформаційні й комунікаційні технології, які замінюють функціонування економічних видів діяльності та вносять відповідні зміни у професії; освіту й людський капітал; винаходи й інновації [2, с. 210]. Тобто трансформаційні процеси в освіті повинні «модернізуватись» у такому руслі, щоб забезпечувати оптимальні взаємодії в згаданій тріаді домінуючих тенденцій сучасності.

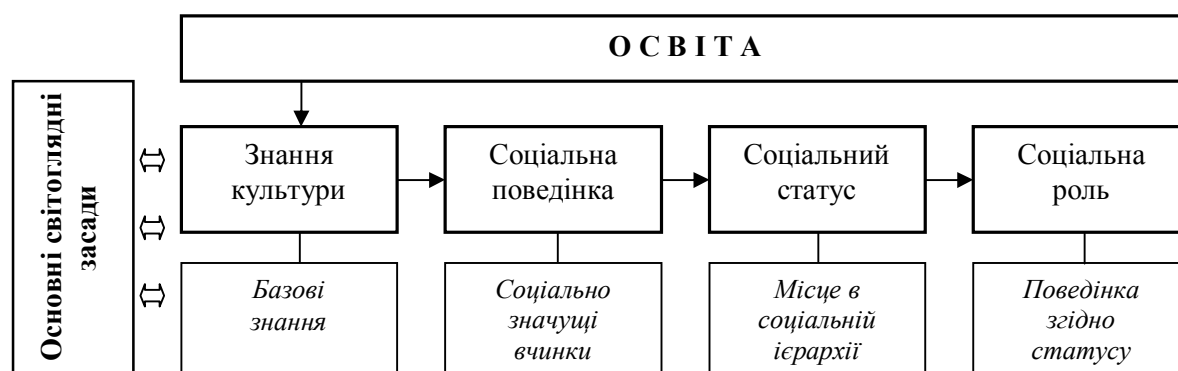

Рис. 1. Роль освіти у формуванні світоглядних засад та соціальних позицій людини*

* Складено автором

Проводячи теоретичний огляд поглядів на еволюцію освіти в контексті суспільних змін, серед сучасних підходів особливої уваги заслуговує *концепція людського розвитку*, яка виникає у другій половині 80-х років ХХ століття. Згідно її положень людський розвиток переміщується у центр суспільного прогресу, а економічне зростання, яке орієнтоване на збільшення обсягів ВВП та національного багатства, розглядається

як засіб, а не остаточна мета розвитку. Концепція подає принципово нове теоретичне бачення ролі та значення людини в економіці завдяки розширенню її вибору серед наявних можливостей – бути грамотною та освіченою, здоровою та ситою, одягненою та мобільною [1, с. 7]. Таким чином, освіченість постає вагомим індикатором людського розвитку, без достатнього рівня якого людство не може досягти тієї пріоритети свого подальшого поступу, які сформульовані сьогодні в рамках так званих Цілей Розвитку Тисячоліття, серед яких цілком закономірно виділено забезпечення якісної освіти впродовж життя [3, с. 33].

Серед найбільш відомих та якісно обґрунтованих теоретичних положень, що відображають особливості еволюції освіти в контексті суспільних змін, є концепція неперервної освіти й теорія «фільтру».

Появу *концепції неперервної освіти* або навчання впродовж усього життя (Д. Белл, Г. Беккер, П. Друкер, Е. Тоффлер, Е. Форе та інші) зумовила відносна криза довіри до ролі освіти. Нові виклики сучасності вимагають, щоб освіта чергувалась протягом людського життя з періодами трудової активності. Традиційна система «навчання – робота – пенсія» трансформується в своєрідну циклічну систему «(навчання – робота) * n раз – пенсія» [4, с. 327].

Необхідність неперервної освіти обумовлює суттєве зростання значення інтелекту як стратегічного ресурсу розвитку нації, що владно диктує потребу прискореного й універсального розвитку особисті, який здійснюється, насамперед, через засоби освіти та культури [5, с. 435].

Практична реалізація концепції неперервної освіти передбачає перебудову підготовки і підвищення кваліфікації сучасних *управлінців*. В умовах зміни змісту та функцій управлінської роботи від них вимагаються здатність орієнтуватись в питаннях корпоративної стратегії, організаційної поведінки, принципах диверсифікації виробництва, керівництва працюючими, а також знання, навички практичного вирішення поточних проблем. Від їх здатності до навчання залежить врешті реалізація ідей, цілей і стратегії розвитку корпорації [4, с. 106].

Концепція про неперервну освіту протягом усього життя для України є певним орієнтиром. У ній закладені підвалини сучасного поєднання професійної підготовки та перепідготовки. Відомо, наприклад, що в окремих країнах чисельність дорослих людей, які постійно підвищують свою кваліфікацію, вже перевищує чисельність молоді, що отримує першу фахову освіту [6, с. 57]. У вітчизняних реаліях, на жаль, така практика переважно має декларативний характер, адже навіть ті професійні групи, для яких підвищення кваліфікації є обов'язковим (вчителі, працівники медицини тощо) виконують його з суттєвими порушеннями норм чинного законодавства з елементами хабарництва та інших недобросовісних домовленостей.

Щодо *теорії «фільтру»*, то її в західних наукових колах було створено з кінця 60-х років ХХ століття на основі осмислення того, що дало введення в передових країнах загальної освіти (А. Берг, М. Спенс, К. Ерроу та інші), дана теорія висвітлює посилене значення фактора освіти для правильного підбору і розстановки кадрів, без чого в епоху науково-технічного прогресу немислима раціональна організація праці [4, с. 327]. Центральна ідея цієї теорії – висунення на перший план не продуктивної, а селективної (інформаційної) функції освіти [7, с. 391]. Оскільки передбачається, що більш обдаровані люди досягають у середньому більш високих рівнів освіти, то в процесі навчання відбувається як би сортування учнів за рівнем їх здібностей. Природно, що при найманні працівників підприємці будуть використовувати інформацію про потенційну продуктивність працівника. Отже, рівень освіти виступає своєрідним сигналом для роботодавців про якість робочої сили потенційних працівників [8, с. 19].

Таким чином, в основі цієї теорії лежить гіпотеза відбору або кренденціалізму. Разом з тим, її положення знайшли значний спротив у наукових колах. Зокрема Р. Лейард і Дж. Псахаропулос навели наступні аргументи не на користь даної території [7, с. 391-392]:

- якби як «фільтр» використовувалися атестати про освіту, то особи із закінченою освітою мали б вищі норми віддачі, чим особи з незавершеною освітою, проте насправді відмінності ці дуже незначні;
- якщо теорія відбору вірна, то вплив освіти на заробітки повинен зменшуватися з віком, оскільки з часом підприємці на практиці дізнаються про здібності працівників і можуть призначати заробітну платню відповідно до їх продуктивності, а не навчання, за рівнем освіти. Але і цей прогноз не знаходить підтвердження: розрив у заробітках в людей з різною освітою, але однаковими здібностями не тільки не скорочується, але, навпаки, збільшується у міру зростання їх трудового стажу;
- на підставі теорії відбору можна припустити, що втрати щодо пошуку здібних працівників серед осіб із низькою підготовкою настільки великі, що перевищують різницю в оплаті праці більш менш робочу силу з освітою. Тому фірми не організують власних служб з перевірки здібностей, а використовують як заміник інформацію про освіту працівників. Але навіть прихильники теорії «фільтру» вважають подібне положення неймовірним.

Суттєвий вплив на еволюції освіти в контексті суспільних змін на етапі розвитку інформаційного суспільства здійснили *інноваційні теорії й концепції*. Функціональними особливостями освіти в умовах формування інноваційного суспільства виступає не тільки здатність надавати тим, хто навчається, нагромаджений у попередні роки обсяг знань та навичок, але й підвищувати здатність до сприйняття та

використання на практиці нових наукових ідей, технічних інструментів і методів виробництва, формувати в працівниках новаторські здібності, ініціативу та підприємливість [9, с. 85; 10, с. 34].

Найбільш сприятливою для модернізації економіки на основі інноваційного шляху розвитку на сьогодні вважається *концепція «множини модернів»*, яка затверджує різноманіття національних проєктів модернізації та можливість застосування різних траєкторій переходу до сучасного суспільства [6, с. 219]. Визнання модернізації національної економіки пріоритетом української влади вимагає включення в цей процес і відповідних трансформацій у системі освіти, реформування якої власне повинне здійснюватись у ключі новітніх модернізаційних орієнтирів, що б стимулювало перехід до інформаційного суспільства згідно вітчизняних реалій, адаптовуючи кращий досвід зарубіжних країн та не допускаючи штучного й неорганічного його насадження.

Серед сучасних теоретичних підходів варті уваги *технократичні концепції*, які мали на меті обґрунтувати трансформаційні процеси під впливом досягнень науково-технічної революції. Прихильники даного підходу вивчали еволюцію індустріального суспільства в постіндустріальне суспільство. Знанням як продукту суспільної матеріальної і духовної діяльності людей приділялася головна роль [6, с. 90]. Таким чином, стосовно еволюції освіти дана група наукових доктрин відіграє виняткову роль з точки зору обґрунтування закономірностей відповідних трансформацій, з поступовим врахуванням особливостей становлення і розвитку інформаційного суспільства.

Таким чином, розуміючи основні теоретичні підходи у визначенні сутності освіти в різні часові періоди, можемо узагальнити таку інформацію, представивши диференційовані її характеристики за конкретними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Диференційовані підходи розгляду освіти в контексті суспільних змін*

Ознаки освіти	Аграрне суспільство	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне суспільство
Загальна ціль	Недопущення абсолютної дезінтелектуалізації суспільства	Передача культурного досвіду попередніх поколінь	Підготовка до активної творчої-інноваційної діяльності
Важливість навчання населення	Незначна	Висока	Дуже висока
Тривалість обов'язкового навчання	2-4 роки	7-10 років	12 і більше років
Найбільш поширене підтвердження освітнього рівня	Документ про середню освіту	Документ про вищу освіту	Неперервне навчання
Навички	Вузька спеціалізація середнього рівня	Широка спеціалізація середнього рівня	Гнучка спеціалізація високого рівня
Орієнтація засобів і методів навчання	Стихийне, методологічно не підкріплене використання примітивних засобів і методів навчання	Передача готових знань і методів вирішення завдань, які мають переважно однозначні й наперед відомі викладачеві результати	Освоєння методології творчої діяльності, формування інноваційної здатності вміти самостійно здобувати нові знання та їх застосовувати
Викладання	Викладачі виступають як абсолютні знавці предметної інформації, що не підлягає дискусійним обговоренням; акцент робиться на базові факти без поглибленого вивчення	Викладачі виступають як експерти з передачі знань пасивним студентам; акцент робиться на факти і отримання правильних рішень	Викладачі та студенти є партнерами у здобутті знань; акцент робиться на пошук альтернативних шляхів визначення і вирішення проблем
Стрімке поширення форм отримання знань	Навчання в спеціальних установах – стаціонар	Навчання в спеціальних установах – стаціонар, заочний	Дистанційне навчання, самоосвіта
Основні форми представлення матеріалу	Усний супровід, конспектування	Візуальний супровід, книгодрукування	Віртуальний супровід, мультимедійні засоби
Основні інститути-надавачі послуг освіти	Релігійні	Державні	Приватні
Частка ВВП на освіту	Менше 1%	2-4%	Більше 6%

* Складено автором на основі джерел: [11, с. 103; 12, с. 17; 13].

Висновки. Звичайно, вивчення еволюції освіти в контексті суспільних змін можна проводити більш деталізовано в розрізі окремих її форм чи здобуття в конкретних галузях знань, або ж щодо використання відповідного методичного інструментарію навчання тощо. У нашому дослідженні ми виявили особливості трансформації підходів до сутнісного розуміння освіти як «процесу» і як «продукту», що суттєво змінювався з плином часу в умовах суттєвої зміни зовнішнього середовища, а також розвитку теоретико-методологічних підходів до визначення ролі освіти для окремої людини та суспільства в цілому. Наслідком таких сутнісних трансформаційних процесів стало формування Концепції створення європейського простору вищої освіти як головного способу забезпечення мобільності громадян і підготовленості їх до трудового найму, а також всебічного розвитку континенту, введення принципу «центральної ролі університетів у розвитку європейського культурного виміру», що диктують необхідність змін у системі вищої освіти у стимулюванні регіонального розвитку [14, с. 11].

Для України, яка задекларувала бажання стати конкурентоспроможним учасником Європейського освітнього простору, вкрай важливою є активізація досліджень за напрямом визначення теоретико-методологічних засад розвитку освіти з врахуванням нових вимог інформаційного суспільства, що б стали відмінною науковою базою ефективних управлінських заходів.

Література:

1. Янковська Л.А. *Розвиток освітньо-фахового потенціалу регіону: теорія, методологія, практика: Монографія* / Л.А. Янковська. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2007. – 260 с.
2. Семів Л.К. *Регіональна політика: людський вимір: Монографія* / Л.К. Семів. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 392 с.
3. *Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна-2010. Національна доповідь.* – К., 2010. – 108 с.
4. Долішній М.І. *Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості* / М.І. Долішній, С.М. Злупко та ін. // НАН України. Інститут регіональних досліджень; Відп. ред. Долішній М.І. – Львів, 1997. – 422с.
5. *Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції* / НАН України, Інститут регіональних досліджень; Наук. ред. Л.К. Семів. – Львів, 2009. – 483 с.
6. Геєць В.М. *Інноваційні перспективи України* / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. *Управління людськими ресурсами: філософські засади. Навчальний посібник під ред. д.ф.н., проф. В.Г. Воронкової.* – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 576 с.
8. Антонюк В.П. *Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: Монографія* / В.П. Антонюк // НАН України. Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 348 с.
9. Лісогор Л.С. *Конкурентність ринку праці: механізми реалізації* / Л.С. Лісогор // НАН України. Ін-т демографії та соціальних досліджень; відп. ред. Е.М. Лібанова. – Київ, 2005. – 168 с.
10. *Взаимодействие научно-образовательных, промышленных, предпринимательских и административных структур / Сб. тезисов конференции* // Под ред. В.С. Гершгорина. – Новокузнецк, 2000. – 89 с.
11. Патора Р. *Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни* / Роман Патора. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 338 с.
12. Пасінович І.І. *Державне регулювання вищої освіти в умовах ринкових відносин: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: 08.00.03 / І.І. Пасінович.* – Львів, 2009. – 242 с.
13. Романкова Л.И. *Траектория модернизационных процессов в российской системе высшего образования (конец XX – начало XXI века)* / Л.И. Романкова // *Экономика образования.* – 2003. – №1. – С. 28-31.
14. Долішній М. *Стратегія розвитку університетської освіти: європейський, національний та регіональний контекст* / Мар'ян Долішній, Любов Семів, Інна Ходикіна // *Регіональна економіка.* – №3. – 2006. – С. 10-21.